

MŰVÉSZETI ÉLET

MAGYAR MŰVÉSZETI ADATOK

MUNKÁCSY MIHÁLY MINT KORTINAFESTŐ. Első nagy párizsi sikere előtt Munkácsy Mihály igen szűkös viszonyok között élt Pesten, Bécsben, majd Münchenben, ahová 1866-ban jutott ki. A Képzőművészeti Társulat havdíját ígért neki, de azt a csekély összeget is igen rendetlenül kapta meg. Ligetízhez írt leveleiben nagyon panaszkodik is emiatt. Ezidőben Adamék iskoláját látogatja s hogy megélhesen, kénytelen volt folyton képeket is festeni, nem jutott az intenzív iskolai munkához. Pedig hogy vágyott egy kis lélekzethez jutni, a komoly munkára, a gondtalan élet után. „Művészetem iránti szeretetem és lelkesültségem — írja Ligetinek — folyton nő, úgyhogy inkább éhen halok, mintsem tanulmányaim bevégezése előtt hazamenjek.” Gyakran küldött Ligetinek képet, hogy adja el és ezzel pótolja a hazai szűkös segélyt. Ezidőben azonban a hazai viszonyok nem voltak alkalmasak nagyobb művészpártolásra és Ligeti azt tanácsolta neki, hogy jöjjön haza, itthon aztán rendbe hozhatná ügyeit. Állami ösztöndíjban reménykedett, melyet azután július 27-én el is nyert, de csak szeptember 2-án utalványozták ki neki. Munkácsynak nem volt maradása Münchenben és hazautazott. Ez idő alatt nagyban barátkozott az akkori fiatal írőkkel, a *Kévéforrás* titánsaival, akiknek körében nagy népszerűségre tett szert. Idejártak, Rákosi Jenő vezetése alatt, az írők és színészek, itt folyt le a lapalapítás, a színházi és zenei élet eseményeit itt beszéltek meg és a napi politika kérdéseit itt tárgyalták meg szenvedélyes vitafelvetések között.

Molnár György — jeles színész — *Világosság* című háromkötetes memóriájában élénk színekkel ecseteli ezt a mozgalmas életet, mely ezidőt a *Kévéforrás* művészasztalánál játszódott le. A főprobléma a budai színház megnyitása volt, melyet egy a Zrínyiárból dramatizált „*Zrínyi, a költő*” c. látványos színművel akartak előmozdítani. A fiatal írők siettek a színészek segítségére, miközben szerepet juttattak az éppen otthon tartózkodó Munkácsy Mihálynak is. Erről Molnár György Emlékiratában (1881. II. köt. a 434. lapon) így emlékezik meg:

„Áldor Munkácsy Mihályt hozta segítségül, ki éppen Münchenbe készült vissza magát tovább képezni; nem volt pénze, az ifjú írők segítették lapos erszényükből, negyvenöt forintot a budai népszínház is kiszorított és Munkácsy ezért a kis pénzért egy nagy kortinát festett.

Nem értett a színházi paccolásához, de hát csak kikiniódott egy tábori csoportot az éjjeli tűzek mellett, a szlavóniai őserődökben. Nagy hatása volt a tűzek körül álló, ülő, fekvő magyar-szerb csoportoknak, alakoknak, kiket a roppant máglyalángok világítottak meg.

Milyen kár, hogy Buda városa ezt a kortinát is nem vitette fel a várba, hanem valamelyik budai korcsmárosnak eladta, ki a szerbek közt lévő szatellijának falát ragasztotta be vele; lehet, hogy most is megvan valahol a budai rácvárosban. Ennél Munkácsynak sem volna érdekesebb emléke, ha csak egy darabot is kaphatna belőle!”

Van a Szépművészeti Múzeumban egy kis olajvázlat s ahhoz készült három rajz (közölte F. Takács Zoltán, *Művészet*, 1915. 278. lap), melyekről Ligeti azt igazolta, hogy az isaszegi csatátér ábrázolja. A mű 1867 nyarán készült, egészen az Adam-iskolára vall, égő falu rózsaszínes lángfoltjai világítják be az alakokat, melyek — a rajzok részletező ábrázolatai szerint — elesett, sebesült és az utóbbiakat támogató katonákat ábrázolnak. A rajzok a vázlat egyes csoportjait részletesebben átdolgozák.

Ha Molnár Györgyöt emlékezete nem csalta meg s a kortina csakugyan Zrínyikorabeli, máglyafény mellett táborozó katonacsoportokat ábrázolt, a Szépművészeti Múzeum kis olajvázlata nem a kortinához készült, mert, a rajzok tanúsága szerint, ott csata utáni jeleneteket találunk s a katonák közül kettőtől megállapítható, hogy pirospapkás honvéd.

De Molnár Györgyöt talán cserbenhagyta emlékezete, hiszen az olajvázlat is esél fény mellett táborozó katonákat ábrázol, csakugyan csata után, sebesültek támogatásait. Ha a kortina a *Zrínyi a költő* c. színdarabhoz készült is, a kortinának nem kell okvetlenül a darab tartalmából merítenie. Munkácsy az

isaszegi csatatérét ábrázolhatta és a kis olajvázlat a kortinához készülhetett. Stílus szempontjából az idő — 1867 — tökéletesen megfelel. A romantikus ídí, hatalmas folt-hatásúval, az előtérben apró csoportokkal, az égő falu lángjainak világításában, igen alkalmas lehetett színházi függönynek, főleg 1867-ben, amikor még élénken salgott a seb, a szabadságharc emléke izzott és a kibékülés fátyola igen vékony lepel lehetett...

Bizonyosat nem állíthatunk. Lehet, hogy Munkácsy ez olajvázlata egy tervezett nagyobb képéhez készült, az azonban valószínűtlen, hogy Munkácsy ezidőben, mikor annyira nem volt pénze, csakúgy vaktában csataképet festett volna, elkészítse a vázlatot, részlettanulmányokat csináljon és ne volna sehol nyoma a kész képek? Inkább valószínű, hogy Molnár Györgyöt cserbenhagyta az emlékezete, hogy az olajvázlat a kortinához készült s a kortina csatatérét ábrázolt és nem máglyafény mellett álló, ülő, fekvő magyar-szerb katonákat, hanem az olajvázlatához készült rajzok tanúsága szerint elesett és sebesült és azokat támogató csoportokat, melyeket a távoli égő falu tűze világított meg.

Mindenesetre érdekes, hogy Munkácsy mi mindennel nem foglalkozott, mielőtt a *Síratomházzal* meg nem alapította hírnevét. Molnár György adata ebből a szempontból igen értékes. (l. b.)

ÚJABB ADATOK DORFFMEISTERRŐL.
Dorffmeister, a soproni barokkfestő ma már nem problematikus jelenség a magyar művészettörténet kutatói előtt. Jó osztrák piktor, akit a sok megbízás végképpen hazánkhoz kötött. Talán nem léphet közvetlenül Maulbertsch, Troger vagy Altomonte nyomába, mindazonáltal igen sok dunántúli templomnak, kastélynak adott művészi díszit. Nagyjából ezek a megállapítások vonhatók le az eddigi két alapos Dorffmeister-tanulmányból.

Az első, Éber László tollából, 19 nagy freskót s 25 függő képet sorol fel a festő oeuvrejében; a második kutató, Mihályi Ernő, mindnem 20, addig nem ismertetett munkával gyarapítja a számot. S azóta, bár az értékmeghatározás változatlan marad, újabb és újabb jelzett műveket könyvvel el a művészettörténet a soproni mester javára.

A földrajzi terület, melyen dolgozott, egyre bővül. Kaposy kutatásai szerint Zala megye déli sarkáig nyomom követhetjük; magunk soproni munkásságát próbáljuk tisztázni. Lakóhelyén erősen foglalkoztatták; szinte évről-évre kerül elő a patricius családok kincsei közül egy-egy műve. De egy ideje a városi halóság is pártfogolta.

Sokoldalúsága új színeket nyer. A feladatok közt nem nagyon változat. Kifészt 1769-ben az új színház megnyerését és a galériákat s három év múlva egy öbester szállását. Az utób-

binak csekély díjazása azt sejteti, hogy bizony egyszerű mázoló munka volt. Érdekes, hogy a díszletfestés mesterségét is űzte. Dorffmeister előbb egy hatalmas függőnyt festett s azután a színészek utasítására hat színt készített el. Állott pedig ezek lajstroma szerint 1769-ben a soproni színház díszlettára a következő darabokból:

1. Terem 6 kulisszával.
2. Bőrön 4 kulisszával.
3. Erdő 6 kulisszával.
4. Szoba 6 kulisszával.
5. Kert 6 kulisszával.
6. Utca 2 kulisszával.

Ennél gazdagabb leltára még a német városoknak nem volt, még néhány évtizeddel később sem. De az írárok arról beszélnek, hogy Dorffmeister nem volt praktikus díszletfestő; nagyon is finom vészmat vételeit a várossal és hamar tönkrementek a díszletek, azonkívül pedig nehezen lehetett őket odább-mozdítani. 1782-ben már új díszletek beszerzését sürgetei a város s utassja a színház bérlejtét, hogy ezáltal is művészt vegyen igénybe.

Dorffmeister kapta-e a megbízást vagy sem, arról nincs adatunk. Ekkor már nem tartozott a városiak kedveltjei közé. A tanácsjegyzőkönyvek érdekes dolgokat mondanak. 1779-től fogva egy Steiner Bálint nevű rajztanárt alkalmaz a város; most ő a kedvenc. Térképek, iskolai falitáblák elkészítéséért csósfüggő hull rá az arany; a városháza kiféltésénél épp a kétszeresét kapja annak, amit Dorffmeister. Steiner tanítja festeni a soproni nemesleányokat is. Pedig fennmaradt gyenge rajzai s a még legkevesebb sikerült Dorffmeister-kép között is igen nagy az értékbeli különbség.

1790-ben Sopron díszkockéjában ünnepli Kaunitzot, amiért rábírta II. Józsefet, hogy visszavonja rendeleteit. A művészi feladat itt sem Dorffmeisternek jutott; a bécsi Unterberger rajzolja meg a címképet.

Az elszennenv könnyen érthető; a sokgyerekes Dorffmeister állandóan pénzzavarral küzd, adott sokszor elengedik. Munkáközben minduntalan előleget kér, hol festékre nem telik, hol egyébben lát szükséglet. A családi gondok miatt borban keres menedéket; közbortányokért nem egyszer elítélik. A részeseg piktor bizony nem vették lányaik mellé titkárnak a finnyás soproniak, pedig az ecsettel való pepecselés akkor a bontionhoz tartozott. Sehogy sem bírt Dorffmeister értékének megfelelő elismerítéshez jutni, bár rossz helyesírású levelei öntudatos, sőt kevély művészre vallanak.

1794-ben a hegyfalusi kastélyt díszíti. A nyolcszögletű terem a hét világcsodát ábrázolja. Maga Dorffmeister írt magyarázatot hozzá s figyelmezteti a nézőket, hogy bizonyos távolságból szemléljék a képsorozatot. Nem titkolja, hogy ez ábrázolásokban a nagy

mesterek példái követi és régi ércek, meg Sandraert is mintája volt. A magyarázatot Czínke Ferenc soproni paptanár magyarul hexameterekbe öntötte. Ugyanó felkesedésben megverselte Dorffmeister szombathelyi festményét is. Csókónai is nagy szemeket merészelt Dorffmeister szigetvári freskóinak láttán, melyeket pompásaknak mond a Zrinyi-ről írandó epozsa elé kíván metszteni. Kazinczy testi-lelki jóbarátja: Csehy József főhadnagy Dorffmeisternek mohácsi és szombathelyi képeit említi baráti levelezésében.

Ennyi dicséret után igen elkedvetlenítette a művészt Szily püspök határozata, hogy nem őt, hanem Maulbertschet szemelte ki a szombathelyi székesegyház freskóinak festésére.

A XIX. század még kegyelenebbül bánt el Dorffmeisterrel. Sopronban lerombolták a színházat és a városházat, melyek műveivel ékeskedtek. Újvetlen restaurálás kiforgatta szépségéből a Szentlélek-templom gyönyörű freskóit, melyeket egyébként Hunfalvy nagy országismertető munkájában a klasszicista írász típusú gáncsával cifrádnak bélyegez. Megesett, panaszozza 1847-ben az Akadémiai Értesítő, hogy Jézust ábrázoló festményeket lyukakat vájják, hogy a fogadalmi ajándékokat fel lehessen aggatni.

A legnagyobb felkesedés és a teljes mellőzés közl legob Dorffmeister értékelése életében és halála után, — ahogy ecsete is egyaránt alkotott jót és gyengét vegyesen. (cs. e.)

Általános és magyar képző- és iparművészeti előadások a budapesti kir. Magyar Pázmány Péter tudományegyetem bölcsészeti karán az 1925—26. tanév első felében: Dr. Kuzsinszky Bálint ny. r. tanár: 1. A görög szobrászat története a Krisztus előtti IV. században. 2. Róma és Itália római császárkori műemlékei. Dr. Hejler Antal ny. r. tanár: 1. A XIX. század szobrászata. 2. Phidias. 3. Michelangelo-problémák. Dr. Gerevich Tibor ny. r. tanár: 1. A keresztény művészet első százada. 2. A régi magyar egyházi ötvösség.

SZOLNOKON a művészet népszerűsítésében az úttörők külföldi, túlnyomórészt osztrák művészek voltak, akik a közlekedési és megdélítési viszonyok akkori nehézségeivel dacolva már a múlt század 50—60-as éveiben sűrűn keresték fel a jellegzetesen magyar táj, népélet és népszokások minden szépségét és értékségét nyújtó Szolnokot. Pettenkofen és társai példái hazai művészeink is követni kezdték. Szolnok közönségének megfelelő hangulata fokozatosan kialakult, a művészeti törekvésekkel szemben a rideg ellenkezés, a fagyos közöny leolvadt: a kemény ugari feltörték s így azután nem a véletlen terelte a figyelmet Szolnokra a 90-es évek végén, amikor néhány lelkes művészünk kezdeményezésére az illetékes körök egy művésztelep

létesítésének nemes gondolatával kezdtek foglalkozni. A jövő évben lesz 25 esziendeje annak, hogy a hivatalos tényezők és magánosok áldozatkészsége és lelkesedése lehetővé tette a Szolnoki Művészeti Egyesület megalakulását és azt, hogy a szolnoki régi vár helyén: a Tisza és Zagyva összefolyása alkotta szögletben megtehették az első kapavágást a művésztelep építési munkálatainak megkezdése céljából.

Idestova negyedszázada tehát annak, hogy a szolnoki művésztelep évről-évre feltárja kapuját az ide seregülő művészeknek, akik itt igazi művészi léttel komoly alkotó munkát végeznek. Az idei nyárra is benépesedett a műtermek, egymásután érkeztek meg: Áldor László, Czínóber Miklós, Fényes Adolf, Pólya Iván, Pólya Tibor, Szilbory Lajos, Szille Péter, Zádor István és Zombory Lajos, továbbá a sokat ígér fiatalabb generáció képviselőit: Moller Pál, Péter Marianna és Radnai Miklós. A művésztelep állandó lakói közül ketten hiányzanak: Udvari Dezős és Vidovszky Béla, akik most a trencsényi Poroszkán dolgoznak.

A telep lakói 1907 óta évenként rendezett kiállításáikon szokták bemutatni Szolnok közönségének munkásságuk eredményét; ez idén szeptember első felében fog megnyitni e házi kiállítás. Most azonban a művészek talán fokozottabb intenzivitással munkálkodnak, mert az időnyaró szolnoki infimébb kiállítás mellett a Szinyei-társasághoz tartozó művészek a Szinyei-társaság által az elkövetkező télen rendezendő nagyszabású kiállításra, valamennyien pedig a Szolnoki Művészeti Egyesület 25 éves jubiláris kiállítására is készülnek. A telep tőrsztagjai ugyanis az egyesület vezetőségével karöltve s a fővárosi illetékes körök támogatására számítva, ama törekvésüket igyekeznek valóra váltítani, hogy egy a Műcsarnok jövő tavaszi látogatásának keretében illesztendő retrospektív kiállításnak a fővárosi közönség és az országos művészet tényezői előtti — ahol a telep lakói egyénileg dicsőszólván kivétel nélkül már ismeretek — tanúbizonyságot adják annak, hogy Szolnok és környéke mily elevenen és természetesen inspirálta őket és hogy a „szolnoki” művészet határozott formákban és stílusban kialakulva mind jelentősebb sikereket mutathat fel.

MŰVÉSZETÜNK A KÜLFÖLDÖN

BERLIN. Már folyóiratunk előbbi számában közölhetünk bírálatokat, melyek az idei nagy berlini látlat keretén belül rendezett magyar kiállítással foglalkoztak. Azóta egymásra jelennek meg — gyakran képekkel díszített — ismertetések a különböző német napis és havilapokban, melyek a magyar művészek sikerét igazolják, hiszen a két magyar terem lett a nagy kiállítás legérdekesebb látá-

valója. Abban minden kritikus megegyezik, hogy a magyar művészek nagy festői kvalitásokkal rendelkeznek. Koszta, Hatvany és Magyar-Mannheimer nagy festői kultúráját a legelső sorokba helyezik, de a többiek is, kik egy-két képpel vannak csak képviselve, mind figyelmet keltenek s külön dicséret felsorolásban részesülnek. Néhány bírálatot még ismertetünk:

Az 8 LIHR ABENDBLATT (VI. 19.) azzal kezd, hogy a magyar termek idegen szellemet emeli ki, annyira sajátos színharmónia jellemzi a magyarokat. Bosznay gobelinhatású tájképét, Déry Béla finnországi havas tőőt, Kató Kálmán, Benkhard Ágoston, E. Illés Aladár és Nádler Róbert mellett *Kosztá* nagy egyéni erejét emeli ki. „Színekben közel áll a modern franciákhoz, s érdekes, hogy mély és erősen színes képeinek mint tud — joggal vagy jogtalanul — egy-egy vörös foltjal sajátos akcentust adni. A kis lány piros szerűfűje, a tyúk vörös taraja, a vörös ház fala, egy vörös ajtóféla — mind nagy érzéssel kellő helyre letett színfoltok. *Magyar-Mannheimer* Gusztáv a hazai motívumokat abban különbözteti el az olasz földről vett tájképeitől, hogy ez utóbbiakat világos tónusokban szelkergette felhős eggekkel ábrázolja, nagy mozgásban, míg a hazai tájakon rég elmúlt időről álmodik. *Hatvany* Ferenc báró táj- és arcképeket és interieurókat állít ki, ezek közül a kertli motívumokat tartjuk a legjobbnak. Egy oly mű, mint a „Virággy”, az öreg park fáiak árnyában, mint festmény és hangulat — válogatott színeiben — az arcképek kissé konvencionális koloritjával szemben becsesebb, éppúgy mint a „Koradsz” és a „Májusi kerítészet” is.” A lap közli Kukán Géza „Veszélyben” c. képét.

A BERLINI LOKALANZEIGER (VI. 12.) megállapítja, hogy a gyűjteményben hiányzanak a szélsőséges elemek, liket a „Sturm” kiállításairól ösmernek a berliniek. Egyedül *Hatvany* ismerik a Cassirer-szalóban rendezett régebbi kiállításáról. A többiek mind igen egységes benyomást keltenek; hogy a táj és nép hatása alatt, melyben élnek, megtalálták önmagukat és nem utóznak senkit. *Kosztá*, *Magyar-Mannheimer* állnak az első sorban, előbbi élénk színskálájával, utóbbi mesterien olvadókönyv színeivel. *Hatvany* közel áll Liebermannhoz, legjobbak színdús interieurjel. *Nádler*, *Frank*, *Sárkány Gyula*, *Kotász Károly* is elismerésre találunk; *Sárkány* izlées arcképfestő, *Frank* Frigyes feltűnő feketeuhás női arcképpével és *Kotász* egészen modernül hat temperaszínekkel özőtt mesterkedéseivel. *Bathány Gyula* Hans Thomára emlékezteti, *Lakatos Artúr*, *Lohwag* Ernesztina és *Czencz János* is dicsérettel emlegetik.

A DEUTSCHE TAGESZEITUNG (VI. 16.) is kiemeli a magyarok művészetének egyéni jellegét, főleg kolorisztikus értékét. Tipikusnak

találja a virtuozitásra való hajlamot. *Hatvany*, *Magyar-Mannheimer* és *Kosztá* dicséret legjobban. Előbbinek delikát színérzékét, Mannheimer színeinek zenei hatását és *Kosztá* éretti és mélytűzű színességét emeli ki. *E. Illés*, *Gy. Sándor*, *Sárkány*, *Bathány*, *Szablya-Frischauf*, *Glatz* műveiről csupa elösmérő szava van. Végül megemlítjük, hogy a *Vossische Zeitung* Kukán, Frank és Szalány Lajos egy-egy képének sikerült reprodukcióját is közli.

ROMÁNIA MŰVÉSZETE PÁRIZSBAN. Egy szépen kiállított katalógus került kezünkbe, amely Románia régi és jelenkori művészetéről ad tájékoztatást a világnak. A kiállítás, amelynek e fizet a tárgyutatója s amelyet nagy és előkelő patronatus és román-francia bizottság rendezett, Párizsban nyílt meg ez év május végén és augusztus hóban zárult be, a „Jeu de Paume” múzeum helyiségeiben.

A távolabbi művelt nyugot épúgy, mint Magyarország eddig igen keveset, úgyszólván semmit sem tudott erről a román művészetéről, pedig minket különösképpen érdekelhet keleti szomszédunk műveltsége. Folyóiratunknak többi közt az is egyik programpontja lévén, hogy közvetlen szomszédaink művészeti mozgalmait figyelemmel kísérrje, nem látszik feleslegesnek, ha olvasóinkkal — a kiállításról való közvetlen szemlélet híján — a katalógus alapján ismertetjük röviden, hogy Románia mit produkált a művészet terén mindmostanig, illetve, hogy mit tartott a rendezőség ebből érdemesnek Párizsban bemutatni.

A kiállítás anyagát a XIV—XVIII. századbeli bizantinikus templomi művészet mintadarabjai: falképek, ikonok, a templomi szövművészet produktumai: szőnyegek, terítők, halotti takarók, aztán műekönyvek, könyvtáblák, ötvösművek stb. és a XIX. század közepétől keltezhető festészetük s mai szobrászatuk művei teszik. Az előbbieket a mult műveltségét reprezentálják, az utóbbi gyűjtemény az utolsó hetvenöt év művészeti megmozdulásait demonstrálja, a törekvést, hogy az európai általános művészeti kultúrával kapcsolatba jussanak. Ezenkívül a népművészet — szövés- és agyagipar — válogatott termékeit is helyet kaptak a kiállításon. Ezek között erdélyi eredetűek is vannak.

A kiállítás régi anyagához G. Bals ír világosan fogott, rövid értekezése („L'art ancien”) adja meg a magyarazatot, a stílusés történelmi és földrajzi hátteret. A tárgylagosan megírt, szakszerű kis tanulmány felerészben arról szól, ami a kiállításban nem látható: Ó Románia területének építészetét emlékeiről, amelyeknek belső gazdagságából leltett ki az itt bemutatott díszítőművészet egész anyagát. Csapdán egyházi építészetéről van szó természetesen, elsősorban és főleg

templomokról. Csak azt sajnáljuk és hiányozzuk, hogy a megemlített építészeti emlékek közül legalább néhány nevezetesebbnek a reprodukcióját nem közli a szöveg mellett a szerző.

A két fejedelemségben, amelynek egyesülésétől alakult a XIX. század közepe után a jelenkori román állam, bár népük és történelmük jellege, miként műveltségük, testvér, — az építészet némi különbségeket mutat aszerint, hogy az egyikhez vagy másikhoz közelebb fekvő szomszédos népek és államok milyen kulturális hatásokat közvetítettek. Így a déli fejedelemség, amely a XIII. század végén keletkezett, a történelem Oláhországa (la Valachie), a Balkánnal, a bizánci művészettel és az ó-szláv, közelebről ó-szerb egyházi kultúrával állott közvetlen érintkezésben, míg a valamivel későbbben — a XIV. század közepén — alakult moldvai fejedelemség építészete Lengyel- és Magyarország közvetítésével átvett gótkus elemeket ragasztott a keleti alapformákhoz s ez az a kompozíció, amit a szerző moldvai stílusnak (styl moldave) nevez.

A havasalföldi fejedelemség legrégebb emléke a Curtea de Argeș-beli fejedelmi templom a XIV. század elejéről, a Comnenusok és Paleologok idejéből való bizánci templomtípus legértékesebb stílusjegyzékéről íten. E század végéről a Cozia temploma már a másik típust mutatja, az amelynek eredetét az Athoson kell keresnünk s amelyet ó-szerb szerzetesek vittek be és terjesztettek el mind a két fejedelemség területén. Ehhez járultak aztán későbbben és váltakozólag, mint díszítés, a bizánci mellett némi georgiai, örmény és ottomán, majd orosz elemek. Moldvában pedig a bizánci alaprajzhoz és boltívekhez a már említett gótkus kéképítés a homlokzatnak. Későbbben — a XVII. század folyamán — a déli és keleti hatások bizonyultak erősebbnek s mintegy kötelezően alakult ki mind a két országban a görögkeleti templom közös típusa, gazdagabb, díszben túlhalmozottabb, mint a korábbi időkben, de szerkezetben, stílusban kevésbé tisztá és kevésbé harmonikus. Ez — mint a szerző megállapítja — a hanyatlás kora.

Ebben az építészeti keretben helyezkedett el mindaz, amit ez a kiállítás tartalmaz. Elsősorban a fallesímenyek, tízehárom, az eredeti közönségétől kiszakított darab. A falképek a görögkeleti templomok díszének majdnem elmaradhatatlan kiegészítő elemei valának, különösen Moldvában s a XVII. és XVIII. században még a külső falfelületeket is freskókkal díszítették. Ezek bizony nem remekművek, a nyugati festészet mértékét rájuk alkalmazni nem lenne igazságos: stílusuk és céljuk szigorúan a vallás és még szigorúbban a keleti egyház által elfogadott hagyományok bilincsébe merevült. Az emberi formák szép-

sége, a természetábrázolás tökéletessége színben és rajzban, nem szerepel törekvések között. Kivéve ezen szabály alól az a kevés arckép, amely a donátorokat és családjuk tagjait ábrázolja egyenként vagy csoportban. Ezek közül — szintén falképek — a kiállításon látható volt egynehány s a katalógus is bemutatja egyik arcképcsoport reprodukcióját, amelynek szerzője nevét is megmondja. Dubromir az egyetlen régi művésznev, amelyet itt följegyezve találunk.

És ha már a falképeknel a hagyomány megkötötte a művészek képzeletét és kezét, még sokkal nagyobb mértékben elmondható ez az ikonokról. Ezen ikonok ábrázolatai: aranyos hátteren a Szent Szűz a gyermekkel, vagy angyalok, szentek egyes alakjai, ritkábban csoportjai, gyakran az arckokat és kezeket kivéve, egészen arany- és ezüstlemezekkel beborítva, ékszerrel sfb. ékítve, megfélelően díszes ikonosztások keretében. Ezeknek a templom homályában, tömjénfüstjében csillogó aranyos pompája a legjellemzőbb és elmaradhatatlan eszköze a görögkeleti vallási szertartások szuggesztív hatásának.

Ezt a pompát még növeli a templomi ötvösművészet, legyszerék, ékszerék, gyűrűk, pástörbötök, aztán a gazdag himézsek, szövésék, takarók, miseruhák, misekönyvek, ezüstveretű misekönyvtáblák sfb. tarka, aranyos-ezüstös tömege. Az ötvösművek egy részét, mint valószínűleg erdélyi ezüstművesek munkáját említi Bals, akiknek közvetítésével előbb gót, később olasz renaissance és barokk elemek szivárogtak be a keleti ornametikába.

Mindeme dísztagryak, de különösen a festmények eredeti rendeltetésük helyéről kiszakítva, bizonyára sokat veszítenek belső ható erejükből, művészi indokoltságukból. Az az egy azonban bizonyos, hogy miként a középkorban másutt is, a két fejedelemségben is a művészet egyetlen igénylője és táplálója a vallás, illetve az egyház volt. Ez a korszak ezen a területen majdnem a múlt század közepéig tartott. Csak a XIX. század közepe előtt Európa-szerre megindult politikai erjedés, nemzeti öntudatra ébredés mozdította meg itt is a szunnyadó kulturális vágyakat.

Ezen általános megmozdulásról és ennek következtében a Romániában meginduló fejlődésről Jean Cantacuzène új hosszabb tanulmánya — „La peinture moderne” címen — mond el a katalógusban érdekes tudnivalókat.

A két művészet, ama régi, templomi és az új, világi között semmi szerves összefüggés nincs, amint ezt, bár nem szívesen, a tanulmány írója is elismeri. Amagz a vallással hozták be, idegen műveltség, idegen művészek kész produktumaként a lényegében époly változatlan századokon át, mint ama vallás, amelynek szolgálatában állt. A világi, igazán romániaiak nevezhető művészet —

noha ez is, mint minden fiatal kultúra, idegen tejen nőtt — a politikai Romániával együtt született.

Az egész modern, retrospektív anyaga a kiállításhoz szám szerint szerény, mindössze négy művésznak negyven olajfestményére és kisebb grafikai kollekciójára (30 db) szorítkozik. A minőség megállapításánál csak Cantacuzène dr. értékeléseire és a katalógus igen kevés — összesen hat — reprodukciójára vagyunk tehát utalva. Az élő művészek pedig egy reprodukcióval sincsenek képviselve s a bevezető tanulmány is csak általános jellemzést ad művészetükről, törekvéseikről, neveik említése nélkül, amelyeket így csupán a tárgymutatóból ismerhetünk meg. A mi szempontunkból ez mindenesetre sajnálatos hiánya az ismertetésnek.

A XIX. század első felében, amennyiben a meginduló polgáriassultabb formájú társadalmi élet és fényűzés szükségét éri valamely művészetnek, ezt a szükségletet egészen az idegen művészek elégitik ki. Az értekezés osztrákokat és levantinus eredetű, görög művészeket említi, mint akik számos arcképet festettek Bukarestben és környékén, de tudjuk, hogy magyar művészek is átrándultak oda pénzt keresni. Így a harmincas évek elején Barabás fölötti Havasalföld fővárosában másfél évet, ott kereste meg olaszországi tartózkodásának költségeit. A negyvenes években a pesti Hóra Alajos, Sikó Miklós és Szathmári Pap Károly festettek arcképeket oda lent, — az utóbbi le is telepedett ott és mint a fejedelem udvari festőjét említtik.

Mint érdekes, de a romániai művészetre minden közvetlen hatás nélkül maradt epizódot említi meg a tanulmány írója, hogy 1837-ben Raffet és udna egészen 1860-ig egymásután több francia művész tartózkodott s dolgozott odalent. Raffet ott készített litográfiái a „Voyage dans la Russie méridionale” lapjai közt jelentek meg. Michel Bouquetnek „Album valaque”-ján kívül egész sorozat szép rajza a kolozsvári egyetem könyvtárában Grziutjának emléké. Más francia festők is tartózkodtak még ott később (Doussault, Dessin), élénken elvegyülve a bukaresti és jassii legjobb társaság életében. Ez az első nyoma annak a későbbben kibővült kulturális érintkezésnek, melynek okát a szerző „a faji vegyrokonság hatalmas erejében” és „a közös érzékenységben” véli megtalálni.

Az első művész, akinek ezen román-francia szellemi kapcsolat megalapozásában tevékeny s későbbre is kiható része volt: Theodor Aman. A kiállításon egyetlen műve egy 1853-ból való önarcképe, amelyet a katalógus reprodukál is. Párizsban tanult; hazajöve sokat festett, arcképeket, történelmi jeleneteket, amelyeket az állam rendelt meg nála. A tanulmányíró szigorú tárgyilagossággal

állapítja meg erősen közepes művészi kvalitásait: „Aman ne fut pas un grand peintre; il ne fut même pas toujours un bon peintre” — mondja róla, de hozzátézi, hogy meggyőződéssel teli művész volt, aki hivatását komolyan teljesítette és jelentékeny befolyást gyakorolt a román művészet sorsára. Ő alapította ugyanis a hatvanas évek elején a bukaresti képzőművészeti akadémiát és ő kezdeményezte hagyományát lett összeköttetését az új intézetnek a párizsi École des Beaux-Arts-ra. Az első ösztöndíjas növendék, akit a bukaresti képzőművészeti akadémiára a párizsi École-ba küldött, Mirea volt, aki ma, életereis aggastyán, a bukaresti akadémia igazgatója és a román képzőművészeti élet vezető alakja.

A románok legnagyobb festője azonban Grigorescu. Így tartja a román közvélemény s így állítja be őt Cantacuzène is, aki hosszabbban és költői lelkesedéssel tárgyalja életét és művészetét. Szerinte Grigorescu a hazai föld, a hazai táj legbensőségesebb kifejezője, akinek költői érzését megfelelő festői tehetség is támogatta. Művészi értékéről, a tanulmányból tudjuk meg, a párizsi kiállítás nem ad teljes képet, mert munkáinak legjelentékenyebb darabjai hiányoznak onnan. Az államutalajdonban levők a háború óta Moszkvában rekedtek, egyes gyűjthők pedig megtagadták képeik átengedését. (Akkárcsak nálunk!)

A mult évi velencei nemzetközi kiállítás román terméiben volt alkalmunk nekünk is néhány festményt látnunk, finom tónusú, szélesen festett, hangulatos kis képeket s bár ezek sem voltak elég jelentékenyek, festői kvalitásairól mégis némi fogalmat nyújtottak. Cantacuzène dr. lelkesedésének s hozzáértésének nyugodtan elhíveljük, hogy Grigorescu a helyi és történelmi viszonylagosságon túl is jó festő és a román művészet legnagyobb értéke.

Grigorescu 1838-ban született és kora fiatalságában ikonokat festett. Huszonhárom éves korában került ki Párizsba, ahonnan az École des Beaux-Arts-t hamarosan otthagyva Barbizonba ment s ottan Millet, Th. Rousseau, Corot, Diaz és Jacque társaságában élt s dolgozott 1861-től 1867-ig. Ezt a barbizoni modernséget, főleg Corot-tól s Diaz-tól inspirálva, illette át azután, haza kerülve, román földre. Fő és kedvenc produktuma mindvégig a tájkép maradt, meg a virágok, noha jól festett, főleg tájképeiben, alakokat is, sőt elvtve arcképet is. Visszavonultságban élt, haláláig kitarotán dolgozott s előregedve, látását csaknem egészen elveszítve 1907-ben halt meg.

Fiatalabb és fiatalon elhalt tájképfestőjére Andreescu (1851—1882), aki szintén dolgozott Barbizonban is, nem futotta ki egészen tehetséges formáját. Ujabbban kezdik nevét és műveit a feledésből kiemelni. A negyedik halott művésze a kiállításhoz Luchian (1862—1916)

talán a legeredeibb, mindenestre a legúj-szerűbb köztük, amennyire a tanulmányban adott jellemzésből és a katalógus két reprodukciójából megítélni lehet.

Az élő művészekhez érve kalauzunk szű-kebbre fogja mondanivalóját. *) Előbb össze-foglalóan, általánosságban rajzolja meg „a román festő” művészi jellemét s a tanulmány-nak szerintünk ez a legkevésbé sikerült része. A bizonytalan meghatározások, költői általánosságok közötti szenvet a tárgyilagosság, amely pedig a tanulmány sok részében a szerzőnek érnyé.

„A román művész — szerinte — min-denekelőtt kolorista; megvan a szép tónu-sokhoz, a finom árnyalatokhoz, az elegáns formákhoz az ízlése.” Egy művészről lehetne ezt mondani, nyugodtan elhinnők. De így általánosságban? Mi például a tavalyi velencei nemzetközi kiállítás román anyagán nem tapasztaltuk ezt különösképpen. „A lájkép, a virágok, az arckép a kedvenc tárgykörük” folytatja az általános jellemrajzot az eszté-tikus doktor. „A nagy kompozíciókat, a törté-nelmi tárgyakat nem kedvelik, ellentétben — amint véli — a lengyel és a magyar művé-szekkel. Inkább a bensőséges festésiség felel meg nekik s a „nagy festészetből” való ezen idegenkedés oka talán az iskolai tradíció híányában is rejlik.”

Ezután művésztütnékn az irányok szerint való tagozódásra tér át. Az előbbi nem-zedék a Grigorescu közvetítette francia táj-képfestés hatása alatt állott. A nyugati áram-latok ezután váltakozva, ki-kihagyva érték a román festészetet. Mint érdekes tényt jegyzí föl, bár magyarázni nem tudja, hogy a tulaj-donképpeni Impressionizmus, a Monet-féle, egészen követők nélkül maradt, képviselője nincsen a román festők között. Ezzel ellen-tétben a fiatalabbak fogékonyaknak mutat-koztak az impresszionizmus utáni — de tulajdonképp ennek gyökeréről hajtott és töle elhajló — törekvések iránt. Szintézis, egy-szerűsítés, kifejezés a jelszavuk. Expressz-szionisták. Nincs azonban köztük valódi kubista és érintetlenül hagyták őket a leg-szélsőbb esztétikai „anarchizmusnak” a hul-dálmal is. A szerző úgy okoskodik, hogy a kubizmus az impresszionizmus ellenhatása és mivel Romániában nem volt impresszioniz-mus, elmaradt a reakciója is. Ami pedig ama „Franciországba is inkább importált, mint ott született és lényegesen szláv lényegű anarchizmus” illeti, ez nem felel meg a román nép racionalista szellemének.

A kiállítás rendezőse a jelen román művészetet ebben a sokirányú törekvésében óhajította bemutatni a párizsiaknak. Cantacuzéne dr. nagy szolgálatot tett nemzetének e szép

magyarázó tanulmány megírásával, noha lelke-sedése néhol el is ragadja és megbontja azt a nyugodt, nemes tárgyilagosságot, amelyet Bals értekezésében a régi művészetéről oly-annyira becsülhetünk.

A két magyarázó tanulmány megelőzi a könyvben egy harmadik, Focillon írának, a a párizsi egyetem tudós tanárának tollából. Címe: „L'art et l'histoire en Roumanie”. Szívesen napirendre térnék fölötte, mint a vendéglátó házigazdái udvariasság egyik par-fümdőzött aktusa fölött, hogyha minket, éppen minket nem érintenének hosszantóan azok a földrajzi és történelmi valótlanságok, amelyeket jónak látott ezen, lényegében a román vendég-gel szemben vállvergető, politikai toaszt cukorlevébe elkeverni, talán kárpótlással, amiért a fajságról szöve megtagadja tőlük a latin eredetet. Kár volt politikát keverni művészet ügybe és kár, igazán kár volt a professor úr tudós tollát a politika szolgálójává állítani. Mert róla, a tudósról nem hihetjük, hogy tudatlanságból írja a többi közt azt, mi-szerint: „Hunyady és Corvin, a renaissance két energikus román profíla!” Vajjon akadna-e magyar tudós, aki valamely olasz politikai orientáció kedvéért a francia „gloire” leg-nagyobb alakját, Buonapartét az olasz Pan-theonba próbálná beállítani? Avagy akad-e valaha olyan sovén magyar, aki Dürer Albertet el akarná vitatni a német géniusztól? Pedig mindeerre több történelmi alap lenne, mint Focillon úr emfatisus ajándékozási aktusára. — Szeretnők mégis, ha inkább csak tévedett volna a tanár úr. Ha a tudomány nem is, de az etika meg lenne mentve. Dehát lehetséges-e így tévedni? Mit gondoljunk? (R. I.)

NAGY PÁRIZSI AUKCIÓK. A művészeti szezőn utolsó napjaira tartogatták a legér-dekesebb aukciókat. Voltak már előzetesen is nagy figyelmet keltett aukciók. Decem-berben a George Petitnél tartott aukció egyes impresszionista mesterek árait jól felverte. Így Pissaro 32.500 fr., Carrière 24.100 fr., egy Rodin-bronz 33.500 frankot ért el, — de a szezőnáró aukciók mindent fellállítottak, így George Petitnél június 23-án tartott aukció, ahol Boudin, Ingres, Daumier képei kerültek árverésre s néhány modern mester, többek között Utrillo — a mind nagy árakat érték el: Boudin 26.000, Daumier két kis képe 58.000, Ingres 24.000, Utrillo 16.500 frankot. A Hotel Drouotban egy nagyobb Degas-pasztellkollektiót árverelték: Gyermek-akt 8.100, Cipőjét levető táncosnő 10.000, Két táncosnő 23.000 fr. (megvette Nemes Mar-cell), Ülő nő, fésülködés közben 15.500, Három táncosnő 33.000, Ötötököző nő 31.000 (a Degas hagyatékai árverésen 15.000 frankért kelt el), Fürdő nő 27.000 fr. (mindkettőt Nemes vette meg). Két festményt Durand Ruel vett meg: De Gas apó a gitározó Pagausz hall-

* A katalógus adatai szerint 25 festő állított ki összesen 90 művet, amelyek közül 54 az olajfestmény és a többi 36 fonal munka. A szobrászatból 11 szobrász képviselt 25 művet.

gatja 85.000 s Gas apó titkárával c. képet 65.000 frankért. Másnap kezdődött a Gangnat-aukció, melynek nevezetes eredménye egy Cézanne-kép értékelmelkedése. *A nagy fa Montbriandnál*, mely 1906-ban 5000 frankért kelt el, most 631.000 frankot ért el. Ez aukción 160 Renoir került kalapács alá, nagy része a 100.000 frankon felül, de a Sebestlfi fürdő nő 505.000 frankot ért el. Egyéb Renoir-árok: Nő virágosokkal 212.000, Kalapács nő 190.000, Óda Anakreon virágaihoz 172.000, Játszó gyermek 155.000 frankot eredményezett. A nagy lát Pellerin vette meg, akinek Neullyben levő villája tudvalevőleg telten-tel kizárólag Cézanne műveivel. Ugyane napon Vuillard egy virágscendélete 37.000 frankon kelt el. A Gangnat-aukció másnapján folytatódott a nagy érdeklődés, ami a francia impresszionista nagymesterek értékelésnek végleges megszilárdulását igazolja, hiszen nemrég a newyorki Widener József Renoirnak Táncosnőjét gyűjteménye számára 500.000 dollárért szerezte meg. A Gangnat-aukció másnapjának eredményeiből megemlítjük a következőket: Renoir Gabriellája kalapban 147.500, Fekvő akt 121.000, Rózsavirágok 125.000, egy női akt, a gyűjtemény egyik legszebb darabja, 203.000, Fürdő nő 162.000, Bárka 174.000, Mezőn fekvő női akt 200.000, Dinnyescendélet 105.000 frankot értek el. Cézanne Sainte-Victoire-ja 300.000, Virágscendélete 100.000 frankon kelt el. Vuillard e napon még nagyobb áratok ért el, egy interieurre 49.000, egy virágscendélete 37.800 frankot.

A Louvre nagybecsű ajándékot kapott az örökösöktől. Renoir két táncosnőjét, a gyűjtemény kimagasló darabjait, 700.000 frankért adták el. A Gangnat-aukció két napja 11.406.000 frankot eredményezett.

KIÁLLÍTÁSOK

Szeptember 6—15-ig a *Nemzeti Szalomban* kiállítás nyílt meg, melyen a német Philipp Bauknechten kívül Badn-Kuszka Lili

grafika és olajfestményt, Bohuniczky Endre, Hellebranth Bertá és Ilona s vitéz barsi Leidenfrost Pál festők festményeiket állították ki.

Szeptember 13-án nyílt meg az *Ernst-Múzeumban* a XXXVI. csoportkiállítás, melyen Barcsay Jenő festményeket, Goebel Jenő szénrajzokat, Istokovics Kálmán rézkarcolat, Kotász Károly és Szemere Lenke festményeket, végül Tóth Gyula vízfestményeket állítanak ki.

AZ IDEI MŰVÉSZETI ÉVADBAN a *Műcsarnokban* két kiállítást terveznek; a november közepén megnyíló, retrospektív részzel is bíró, nagy akt-kiállítás és a tavaszi tárlatot, ennek keretén belül lesz a szolnoki művésztelep jubileári kiállítása.

Az *Ernst-Múzeum* a most megnyíló csoportkiállítás után újra csoportkiállítást rendez, amelyen *Glatz Oszkár* és *Kosztó József* festményeiknek nagyobb gyűjteményével, *Ferenczy Károly* hagyatékában talált rajzkollekcióval, *Varga Nándor* rézkarcsorozattal, *Fáy Dezső* rajzokkal és *Sidló Ferenc* nagyobb szoborkollekcióval fognak szerepelni. Decemberben *Rippel-Rónai József* újabb balatoni festményeivel jelenik meg s mellette *Vass Elemér*, *Szűlle Péter*, *Perrot-Csaba* festményekkel, *Beron Gyula* rajzokkal, *Gara Arnold* rézkarccal és *Lipola József* nagyobb szoborkollekcióval. Januárban lesz a Szinyei Merse Pál Társaság összes tagjainak második nagy kiállítása. A sorozatot báró *Mednyánszky László* emlékkiállítása zárja be. A *Nemzeti Szalomban* a most megnyílt csoportkiállítás után a következő kiállítások vannak tervbe véve. Néhai *Ferenczy Károly* gyermekeinek (Valér, Béni és Noém) gyűjteményes kiállítása. *Zutt R. A.* festő- és iparművész kiállítása. A *Kéve XV.* kiállítása. A magyar *rézkarcoló* művészek és grafikusok egyesületének kiállítása. A *céhbellek VI.* kiállítása. A *Cennin-társaság VI.* kiállítása. *Kunwald Cézár* gyűjteményes kiállítása. *Szentföldi* művészek kiállítása és *Paczka* Ferenc művészeti hagyatékának kiállítása.

VASZARY JÁNOS: TÁNCOSNŐ A MOULIN ROUGE-BAN. Vízfestmény.

VASZARY JÁNOS: A PALACE-MILATÓ REVUE-JE. Vízfestmény.

VASZARY JÁNOS: A CASINO DE PARIS TÁNCOSNŐJE. Vázfestmény.

VASZARY JÁNOS: MONTMARTREI ÉNEKES. Vázfestmény.

ORISZ. M. KILÉ
KÉPZŐMŰVÉSZETI

VASZARY JÁNOS: FINALE. (SZINPADI JELENET.) A Sörpimlévésztől Mázsum iszoldóná.

OLSG. M. KIL
KEPZŐMŰVÉSZETI

VASZARY JÁNOS: CSENDELET. Olajfestmény.
Bécker Béla úr tulajdona.

VASZARY JÁNOS: TÁJKÉP. Olajfestmény.
Barta Károly úr tulajdona.